

Oversigt

over det

Kongelige danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger

og

dets Medlemmers Arbejder

i Aaret 1851.

Af

Professor **G. Forchhammer**,
Ridder af Dannebrog, Selskabets Secretair.

Nr. 3.

Mödet den 7de Marts.

Etatsraad *Molbeck* foredrog: en *Betragtning over det Skiønne i Naturen*, og dets Forhold til det *Konstskiønne* og til *Skiönhedsideen*.

Det er ikke Hensigten med de faa Bemærkninger, her skulle meddeles, at gaae ind i det Historiske af den Divergents og Polemik imellem speculative Tænkere, der især siden *Kant* anvendte sin Kritik paa den æsthetiske Dømmekraft, har frembragt betydelige Modsætninger i Forestillingen om det Skiønnes Tilværelse i og udenfor Siælens Tankeverden. Jeg vil fornemmelig ikkun gienkalde eet væsentligt Hovedpunkt i den forskiellige philosophiske Betragtning af denne Tilværelse: om det *Skiønne i sig selv* kan være til udenfor de ved Menneskets frie Aandskraft frembragte

Konstværker, eller ikke? Eller med et andet Udtryk: om Skiönheden kun har sit Hiem i Aanden, og i dens frie Virken og Frembringelser *af en vis Art* — eller om den tillige aabenbarer sig i den af Aanden og af menneskelig Kraft og Virken uafhængige Yderverden — i den organiske og uorganiske, den saakaldte *levende og livløse Natur*? — Da jeg nævnede „aandelig Virken og Frembringelser af en vis Art“, fandt jeg det nödvendigt, at blive staaende ved dette ubestemte Udtryk. Thi ved at sige, at det var Aandens *skiönne* Frembringelser eller Værker, jeg meente, havde jeg dog intet sagt, hvor der skal tales om *hvad* der er skiönt. — Men det er ikke mindre vist, at dersom Nogen kunde med Ord afgjøre og forklare, saaledes at det blev almeengyldigt og tydeligt for Enhver: *hvad* Skiönhed er? da vilde der ikke være nogen Vanskelighed i at sige, *hvor* den er.

At give en Ordforklaring over Skiönhed, er prøvet mangfoldige Gange af nyere Philosopher og Æsthetikere; og dog er man vel ikke kommen videre, end at man endnu gierne gaaer tilbage til *Plato's* Ideelære, for i det mindste at hæves til en Anelse af det, som de speculative Tænkere, der selv lære, at en Idee ikke kan indsluttes i et Begreb, dog gierne ville forsøge paa, naar Talen er om det Skiönne. Det tör vel findes, at hvorsomhelst man i æsthetiske Systemer og philosophiske Konst-Theorier tager en Definition paa Skiönhed, vil man i Almindelighed erfare, at den indeholder noget, der synes rigtigt, eller som virkelig kan tilhøre og findes ved det Skiönne. Men sammenligner man dernæst flere saadanne Forklaringer, eller prøver den ene efter den anden: da kan maaskee een forekomme os bedre og klarere end en anden; ved Sammenligningen bliver dog vor Tankes Bevidsthed snarere svækket eller mere usikker end för; og vi finde tilsidst, at dersom vi maaskee ere blevne mere overbeviste om, at Skiönheden er, saa er det dog ikke sagt os med Ord, *hvad* den *i sig selv* eller i sit *Væsen* er. — Det kunde synes at Afgjörelsen af Spørgsmaalet: om Skiönhed, naar der tales om dens Tilværelse i *Naturen* og i *Konsten* er eet og det samme, eller om den er noget forskielligt i begge? allerede maatte bidrage meget til at opklare vor Forestilling om, hvad denne Egenskab overhovedet er

Det kan i det mindste synes, at der gives et langt større Antal af Mennesker, som kunne være nogenlunde enige i deres Opfatning af det *Naturskiønne* — eller enige om at finde det under de samme Stedforhold og Former — end saadanne, der ere enige om Skiønhedens Former og Aabenbaringer i *Konstværker*. Man skulde da mæne, at det første var lettere at finde, og lettere at tilegne sig, end det sidste.

Der behøves heller ingen lang Erfaring eller dyb Tænkning og Indsigt, for at faae indvortes Overtydning om, at det Skiønne, vi antage eller virkelig finde i den ydre Natur, eller i visse Naturformer, er af en anden Art, ytrer sig under andre Former, og modtages eller opfattes af Siælen paa anden Maade, end Skiønheden i et Kunstværk. — Vi komme saaledes uden stor Vanskelighed til Overbeviisning om, at der er en Skiønhed, som kan opkomme eller blive til ved Menneskets frie Virken, eller ved Konstevnen; og at Alt, hvad vi ville henregne til *Naturskiønhed*, er uafhængigt af en saadan Virken, og har sin nødvendige Betingelse for dets Tilværelse ganske udenfor den menneskelige Aand og Aandsvirken. Erfaring lærer os imidlertid, at den første Betingelse for vor Bevidsthed om Tilværelsen af en Skiønhed i Naturen er den samme, som for Modtagelsen af en Forestilling, eller Dannelsen af et Billede i vor Siæl af det Skiønne i et Kunstværk. Denne Betingelse er en Opfatning af Objectet enten i Naturen, eller i Konstverdenen, ved en af de to ædlere Sandser, Synet og Hørelsen. Til denne første sandselige Opfatning slutter sig Overgangen til Beskuelsen af et indvortes *Skiønhedsindtryk* eller *Skiønhedsbillede*, som ved Phantasien danner sig i Siælens indre Sands, og som den der kan fastholde og bevare. Jeg vælger ikke uden Hensigt de to forskellige Benævnelser for denne indre Opfatning, dette Afpræg af det Skiønne i Yderverdenen, som Siælen kan modtage og danne sig. Thi jeg mener netop, at hiin Opfatnings Maade og Form ved det Naturskiønne er mere og oftere et *Indtryk*; ved det Konstskiønne derimod snarere et *Billede*, en formdannet Skikkelse, som mere bestemt og fuldendt kan modtages og fastholdes af Indbildningskraften, end Virkningen og Indtrykket af det, vi henregne til Naturskiønhed. Det vil uden Tvivl

i det Hele bekræfte sig, at det sidste er i sin Aabenbaring og sine Phænomener mere ubestemt, mere udbredt, udvidet, ligesom udflydende i Rummet, end det er fast, strengt begrændset, formbetinget, eller plastisk formbestemt, saaledes som for en stor Deel den skiønne Konstskikkelse. Det gielder imidlertid ikke om *enhver* saadan Frembringelse. Jeg vil kun med et Ord nævne, at *Maleriet*, i Forhold til Plastiken, har langt mindre af den faste Formbegrændsning, mindre af den Skiönhedsdannelse i det legemlige Stof, som *fylder* Rummet, i Stedet for at den malede Gienstand kun *synes* at fylde det. Jeg kan heller ikke meer, end hentyde til en særskilt Deel af denne Konst, *Landskabsmaleriet*, hvilket netop, fordi det beroer paa en Opfatning af Naturformer, deler det mere Ubestemte, mindre skarpt begrændsede i disses Skiönhed. Da Aanden i den gamle Verdens Konst-Ideer og Konstproduction fortrinligen levede og virkede i den arkitektoniske og plastiske Formdannelse, og her søgte at præge Skiönheden i den Rummet fyldende Materie: kunne vi saameget lettere forstaae, at den pittoreske Skiönhed, og det egentlige *Landskabsmaleri*, blev udenfor den antike Konsts Grændser. — Ligesaa lidt kan jeg gaae nöiere ind paa at oplyse Skiönheden i det musicalske Kunstværk, hvis Sandseform er saa grundforskjellig fra Plastikens og Maleriets, som den hele Væsenhed i Hörelsen er det fra Synets. Jeg vil kun i Forbigaaende bemærke, at netop Tonernes Konst, og dennes Konstyttringer og Skiönhedsværker, ere i endnu langt höiere Grad egne for den menneskelige Aand og *dens* skabende Konstevne, end de Skiönhedsbilleder og Kunstværker, til hvis Frembringelser Synets Sands udfordres. Synets Skiönhed har langt flere og rigere *Elementer* i Naturen, end Hörelsens.

Jeg er her allerede, maaskee for tidligt, kommen til at bruge et Udtryk, som for en stor Deel kan betegne eller antyde den Anskuelse af Forholdet inellem Naturskiönhed, og det Skiønne i Konsten og dens Værker, som jeg vedkiender mig. Inden jeg dog kan forsøge, nærmere at udvikle, hvorledes jeg tænker mig Skiönhedens Elementer og Former i Naturen: maa jeg nödvendigen opholde mig et Öieblik ved den almindelige Tanke eller Forestilling om Skiönhed i en Gienstand, baade som *Billede*, og som *Indtryk*; da jeg nylig har anvendt disse Ord paa en Maade,

der maaskee kan synes uklar og ulogisk; efterdi Indtrykket dog vel her maa tænkes som Virkning af Billedet; og hvis vi altsaa modtage *Indtryk* af Naturskiönheder, maa disse ogsaa være til i beskuelige Skikkelser eller Billeder. Det har ingenlunde været min Mening at benegte dette. Dersom det Skiönne gives i Naturen, maa det vise sig i Skikkelser; men derved er endnu intet bestemt om, af hvad Art disse ere; eller hvilken Væsenhed der tilhörer og ligger til Grund for Skikkelsen. Der gives f. Ex. i Naturen en stor Rigdom af Farveskiönhed; men det er höist vanskeligt, eller umueligt, at fremkalde eller danne sig en Forestilling om en Farves *Skikkelse* — endnu mindre om *Lysets* Skikkelse; hvorimod Enhver veed at tænke sig Formens *Indtryk* og *Lysets Virkning*; og begge kunne vi vel med Rette tillægge Skiönheds Egenskab, naar Indtrykket har den harmonisk-tilfredsstillende Beskaffenhed, som tilhörer enhver Virkning af det Skiönne paa den menneskelige Aand — og hvorved tillige forudsættes, at denne Virkning er uafhængig af ethvert andet Hensyn, af nogensomhelst anden Bestemmelse, end Harmoniens Tilværelse, dens Aabenbaring i Sandseverdenenen, dens Modtagelse eller Beskuelse af den hos Mennesket udviklede Skiönhedssands. Denne Udvikling er paa sit Sted ligesaa nødvendig, som enhver anden Opfostring, Pleie og Dannelse af aandelige Kræfter og Evner, der tilhøre den menneskelige Siæl; den er nødvendig, ikke blot for at frembringe, men for at nyde det Skiönne, baade ved den sandselige og aandelige Skuen.

I Anledning af et dansk Læredigt*), hvis Forfatter vil, at Landskabs-Naturen maa „betragtes med en Kunstners Öie“, for at „fortrylles til et Skiönheds-Ideal“, naar Phantasien „ved sin Tryllestav forjager det *Forstyrrende*“, har jeg engang for mange Aar siden meent: at det var det samme som at sige: *Lær först at see, för du paastaer der er intet at see!* — Men dette er den almindelige Erindring, vi maae give alle dem, som, hvor Talen er om *Skiönhed*, appellere til den individuelle Smag, hvilket i Skiön-

*) „Naturen og Konsten.“ Anonym Nytaarsgave af *H. Hertz*. (1832.) S. 129. (Jvf. Maanedsskrift f. Literatur. X. Bd. S. 857).

hedens og Konstens Region er det samme, som at ville appellere fra Höiesteret til et Herredsting. Det kunde synes overraskende, hvorfor man, naar det gielder Videnskab, Indsigt, Lærdom, eller Færdighed, meget ofte hörer Tilstaaelsen: „Dette gaaer over mit Begreb; det er noget, jeg ikke har lært, som jeg ikke forstaaer, hvori jeg mangler Övelse eller Færdighed“; o. s. v. Men ulige sieldnere træffer man den, som vil tilstaae, at han kan tage feil i sin Dom over det Skiönne, eller som ikke troer, at han maa have Ret naar han ikke kan see Skiönheden, hvor den virkelig er. Her er ikke Sted til at forklare Grundene hertil (thi der gives flere;) men jeg maa i det mindste nævne det som en naturlig Følge af den saa ofte svage og ufuldkomne Dannelse i denne Retning: at Skiönhedssandsen, om ikke savnes, dog er intet mindre end almindelig, eller overalt reen og forædlet i Lande, hvor man er stærkest i at giöre Konst og Kunstværker til Gienstand for abstracte Theorier; og at derimod f. Ex. i Italien, hvor den tyske speculative Æsthetik endnu neppe er naaet hen, Konst sands, tilligemed Kiærlighed til det Skiönne i Konstens Værker, ligesom er Folket medfødt.

Dersom man imidlertid vilde antage, at den æsthetiske Evne til at see og finde Skiönhed i Naturen var mere almindelig, lettere at opnaae og lettere at danne, end Sands og Smag for det Konstskiönne: da tör det være tvivlsomt, om Erfaring bekræfter en saadan Mening. Jeg troer, at for de Allerfleste, der tale om Naturens Skiönhed og om Nydelsen af samme, gaaer denne ikke videre, end til den ydre Synsvirkning, som, i Forbindelse med andre heldige eller velgiörende physiske Naturvirkninger, fremkalder en vis behagelig Siælsstemning, i hvilken man da stundom ogsaa vil finde Virkningen af Naturskiönhed. Jeg sagde en „behagelig“ Siælsstemning, fordi det er en saadan, hvortil de Fleste indskrænke hiin Virkning; langt færre ere de, som hæve sig over denne til den Siælen opløftende eller begeistrende Stemning, som Beskuelsen og den indre Betragtning af det Store og Sublime i den synlige Naturverden kan fremkalde i den menneskelige Aand. Men denne sublime Storhed i den hele Verdensaabenbaring, som vi dog maa drage med ind i Erfaringens Kreds og fra den overhöre i Videnskaben — denne egentlige Aabenbaring af „Skabnin-

gens Herlighed“, udvider vel i en forbausende, for Tænkningen næsten svimlende Uendelighed, *Naturens* Idee, Grundtanke eller „Væsenstanke“; men selv i denne sin høieste Idee maa Naturen dog altid blive den hele Yderverdens *Legemlighed*, svarende til Menneskets physiske, legemlige Natur, naar denne tænkes som Gienstand for Erfaringskundskab. *Naturaanden* maae vi derimod tænke os paa samme Maade, eller i samme Forhold, som Menneskesiælen i Forhold til Legemet, hvilket den besiaeler; men denne Aand, om vi endog ville opstige til vor Tankes høieste Potents, vil dog, i dens Væsens Beskuelse eller Ahnelse, svinde for enhver Anvendelse af Naturkundskab eller speculativ Naturphilosophie. Lovene for det *synlige* Universum, eller Kosmos, kan det maaskee lykkes Videnskaben i sin stigende Udvikling og Fuldkommenhed, at bringe til endnu høiere Vished og Klarhed; men hvor vil Videnskaben finde noget Middel til at kiende og begribe den Verdensaand, fra hvilken Naturkræfterne ere udgaaede, og i al Evighed ville udgaae? — Naar nu selv den høieste og fuldkommenste Grad af Naturbetragtning maa holde sig til den legemlige Yderverden: da kan det ikke andet end forekomme os i høi Grad vanskeligt, at bringe en Forestilling af reen aandelig Væsenhed, som *Skiönhedsideen* er, til Anvendelse i den udenfor Aande verdenen tilværende sandlige og legemlige Natur.

Dette er dog forsøgt, baade för og efter den Revolution i den philosophiske Videnskab, som begyndte mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, uden at vi tör sige, om den er endt ved Midten af det 19de. Forskiellen er, at man för *Kant* (som vi vel kunne sige) overhovedet talte om Skiönhed i Naturen og Konsten som en Beskaffenhed af eensartet Indhold eller Charakter; men af *höiere Grad* og større Fuldkommenhed i *Naturen*; hvorfor man satte denne som et Forbillede, ved hvis *Efterligning* Konstens Skiönhed skulde opnaaes. Efterat man forlod denne Synsmaade (der især med Hensyn til Digtekonsten, lige siden Aristoteles's Poetik, har indtaget saa besynderlig en Plads i endeel *Æsthetiker*) er man undertiden gaaget over til en modsat Vurdering af det Naturskiönne. „Nuomstunder — hedder det hos en af vore egne speculative

Aesthetikere, der heldigviis har holdt sin *Poesie* udenfor al metaphysisk og transcendental Indflydelse — er det almindelig erkendt at „Konsten, ligesaa vel som Naturen, kan siges at være *Skaberens Værk*; da Menneskets aandelige Bevidsthed og Frihed i at frembringe (i *Konsten*) er en Himlens Gave, som, til Trods for alle „Feil, hvortil denne Frihed kan føre, dog staaer uendelig høit over „*Naturens* feilfrie, men ubevidste, ufrie Frembringelser.“ *) Det er en Ytring, der i sig selv gientager eller varierer *Goethes* Ord: „Et fuldkomment Konstværk er et Værk af den menneskelige Aand, og i denne Mening ogsaa et Værk af Naturen. Men i det de adspredte Gienstande sammenfattes til Eenhed, og selv de laveste (gemeinsten) optages i deres Betydning og Værdighed, er *Konstværket over Naturen*.“ (Werke. 38. S. 153.)

Det kunde synes som den store Digters og Konstkienders Navn maatte være nok, for at give den af ham udtalte Sætning en Vægt, som det er dristigt at ville svække. Ikke desmindre maa jeg være af den Mening, at Sætningen dog er mere illusorisk, end den hviler paa en fornuftigtig Slutning. Dersom Aand og Natur i denne Mening var eet, at et *Konstværk* kunde kaldes *Naturproduct*: da maatte vi ophøre at tale om Konsten, som Menneskets frie Virken, og om det Konstskiønne, som en ideal Fuldkommenhed, hvis Billede skabes i Konstnerens Phantasie, og formdannes ved hans Evne og Talent. Men saa længe vi have den Bevidsthed, at den menneskelige Aand i sit Væsen og sin Frihed er udenfor og over den sandselige Verden: maae vi ogsaa strengt skille imellem Konstværkets Frembringelse ved en skabende Kraft af Aanden, og det organiske eller uorganiske *Naturproduct*, som et Værk af nødvendige og ubevidste Naturlove. Man kan da ikke kalde *Konstværket* en Naturfrembringelse; men man kan ligesaa lidt sige, at det staaer *over* Naturen, hvilket kun kan siges om Ideerne selv. Vi vilde snarere sige, at det stod udenfor Naturen, dersom ikke Konstneren, uagtet Friheden i hans skabende Evne, fandt *Elementer* til de Skikkelser, hans Genius fremkalder, i Sandseverdenen.

*) *J. L. Heiberg*. Samlede Skrifter. III. Bd. S. 271.

Saaledes, kunne vi vel sige, er det egentlige Forhold imellem *den* Skiönhed, der er Siælen og Livet i ethvert Kunstværk — der opfylder og opliver det, som den usynlige Aand i den synlige Skikkelse — og *den* Skiönhed, vi tillægge Naturen, eller ved dens Beskuelse tilegne os. Hiin er i sin *Skiönhed* en Affödning af den höieste Skiönhedsidee, saaledes som den kan virke og aabenbare sig i den menneskelige Aand, hos dertil kaldede og begavede Individuer, hvis efterhaanden dannede og udviklede Konstnerevne baade er i Stand til at modtage og anvende de ideale Skiönhedsbilleder, der oprinde i Phantasien. Det er i Konsten og dens Værker, at saadanne Billeder baade blive til i deres ideale Væsen, og fuldendes i deres Formskiönhed. Naar vi unegtelig ved disse Udtryk nærmest maa have Plastikens og Maleriets Skikkelser for Öie: saa mener jeg ogsaa, at man let vil blive enig derom, at Örets og Tonernes Kunst i sin Virken og Frembringelse er, om vi saa maae sige, endnu mere uafhængig af Naturbetingelser og Naturelementer, end hine Konster, som virke ved og gennem Synets Sands. Lydens Naturforhold og det rhythmiske Tidsmaal, höre vel til Musikens Hoved-Elementer; men hvor lidt kunne vi ellers sige med Goethe: at det er „adsprede Gienstande i Naturen, som Tonekonsten sammenfatter til Eenhed?“ — Det er jo egentlig kun det ene store Natur-Element *Lyden*, som den menneskelige Aand og Konstevne har været i Stand til at bringe under Harmoniens Lov, og derved fremkalde den *musicalske Skiönhed* i Klang og Melodie, forenet med den harmoniske Virkning, som Tonernes rhythmiske Afmaaling frembringer. Undersøge vi nöiere den hele konstlige Bygning, som Musiken har opført paa meget simple Grund-Elementer, saa forbauses vi ved den uendelige Mangfoldighed, den aldrig udtönte Rigdom af Harmonier, som denne Kunst forstaaer at fremkalde af Lydens enkelte Naturvirkning. I Beundringen herover bliver det os saameget mere klart, at naar vi söge at trænge ind i den musicalske Skiönheds eiendommelige Væsen, og dens beundringsværdige Fremstilling ved menneskelig Virken gennem Tonekonsten: da finde vi kun meget faa Bidrag dertil i Naturen; men ogsaa disse maae vi betragte i deres egen Betydning og Virkning. Vi ville hverken

lære at forstaae eller nyde dem, som de i sig selv ere, dersom vi enten stille dem umiddelbart ved Siden af, under eller over Tonekonstens Frembringelser. Den, som vil glæde sig ved Fuglenes Sang i Lund og Mark, maa vist ikke høre den med samme Öre — eller, for ikke at misforstaaes, han maa ikke paa samme Tid i Erindringen høre en Symphonie eller en Operasang, dersom han vil modtage den rene Virkning af disse Natursangeres Toner. Det er saaledes med enhver anden Naturtone, som giennem Öret frembringer en vis, meer end sandselig Virkning paa Siælen. Denne Virkning kan vel under visse Betingelser, ligesom Tonerne, vække en indvortes Stemning af forskiellig Art. Stormens Hviin og Susen, den fjerne dæmpede Lyd af Havets Dönninger eller Brusen, Lyden af Bølgernes langsomme Opskyllen paa den lave Strand, den evigt eenstonende Torden af en styrtende Fos, den melancholske Klang af de tynde, brustne lislager, naar de af Foraarsvinden bevæges imod hinanden ved Töbrud paa en Indsö — disse og andre Naturtoner ere vel skikkede til at giöre et musicalsk Indtryk paa den, der har Sands og Fölelse for saadanne Virkninger. Men Indtrykket bliver altid kun det, som en *enkelt Grundlyd* kan vække i Siælen; det bliver mere en ubestemt, dunkel eller romantisk Stemning, ingen Konstvirkning eller Konstnydelse. Skulde vi modtage saadanne Virkninger under umiddelbar Sammenligning med et musicalsk Toneværk, da vilde de enten svækkes og forstyrres, eller ganske tabe sig. Saaledes veed man jo tværtimod, at et saadant Toneværk, for at giöre sin rette Virkning, i Almindelighed maa høres, ikke i den frie Natur, men i en Bygnings begrændsede Rum af passende Störrelse og Anordning. Kun en enkelt Classe af Instrumenter ere undtagne, hvis Lyd netop for at giöre den rette musicalske Virkning helst maa frembringes under aaben Himmel.

Det er ogsaa, af let indlysende Grunde, altid langt mere den *synlig* Natur, hvor vi söge den Skiönhed, hvis Væsen vi ville udgrunde, eller som vi ville sætte i Ligning med det Konstskiönne, med Plastikens og Maleriets Billedværker. Ved at beskue disse, men endnu meer ved at lade den sandselige Beskuelse lede os til en Forestilling om det aandelige Princip for et saadant Kunstværk,

eller om Konstens Væsen: vil det snart blive os klart, at Skiönhedens Billede og Indtryk her ere af en anden Art, end enhver Naturvirkning, som vi tillægge Skiönhed. For at blive ved den menneskelige Skabning, hvilken man er enig om at betragte som den ædelste og høieste *Form* i den organiske Verden, Naturen har frembragt: saa er der vel heller ingen anden, hvor det Skiönne i en saadan Grad vækker og tilfredsstiller Skiönhedsfølelsen, som naar det i hiin *Form* møder os i den levende Verden. Men i det vi her dog finde Formen, hverken een og den samme, uomskiftelig, varig, eller uforgængelig, og aldrig finde den mangelfri, fuldendt i Formens *Heelhed*, eller harmonisk i *enhver enkelt Deel*: opklarer det sig mere for os, at selv i den ædelste Naturform er det især *Livet*, den levende og besjælede Tilværelse, hvori den har sin Herlighed, sit væsentlige Skiönhedsvilkaar, og hvori vi vel kunne sige, at den staaer *over* Konstens Evne til at frembringe det Skiönne; men at det derimod er ved denne Evne, at hiin ædle Naturform bringes nærmere til sin høieste, mangelfri, fuldendte *Skikkelse* — den Skikkelse, som vi derfor kalde ideal, fordi den vil udtrykke, ikke denne eller hiin individuelle Skiönhed, ikke det betingede, foranderlige, forgængelige i Formen, men en Skikkelse af den menneskelige Formskiönheds Idee; vel ikkun *i et enkelt Moment*, et enkelt Afpræg, men i dette baade heelt, fuldendt og uforgængeligt. Jeg berører her ikke det Indre eller Inderligheden ved Kunstværker af saadan Art; eller det forskellige Forhold imellem Udtrykket af Aand og Aandelighed, og af den ydre Skiönhedsform hos Mennesket, eftersom dette Forhold fremtræder i Plastiken, eller i Maleriet. Jeg vilde blot yttre, hvad der synes ved sig selv klart: at endogsaa i den Gienstand, hvori Konsten, for at fremstille det Skiönne, maa udholde den farligste Væddestrid med Naturen, ligger dennes Virken udenfor det Ideale. Sely i Naturens høieste Organisme og dens ædelste Form, kunne vi ikke finde det Idealskiönne; men vel er det ligesom Naturen ved denne Form har viist Konsten den nærmeste Vei til at finde det. — Vi maa saaledes sige, at endog i Naturens Mesterværk, den *menneskelige* Skikkelse, er det *Livet*, den levende Organismes Virkelighed, hvori Naturen er *over* Konsten; men det er denne,

der fresmtiller de skjöne Former i deres Idealitet, eller stæber at aabenbare Skiönhedsideen i sin fulde Klarhed, i fuldendt Eenhed med en idealskiön Form. Hertil er dog for Konsten, den afbildende og dannende, Naturens Skole en uundværlig Nödvedighed. Det er der, hvor den skal lære Formernes *Sandhed*; hvor *Livet*, det besiælende Princip for Skiönhed i den ydre Skikkelse, skal aabenbares for Kunstnerens Blik; og hvor hans Aand og Begeistring skal næres og styrkes ved det Store og Sublime i Natur-Phænomener og Skikkelser, hvis rene Indtryk altid ere af en höist velgiörende Virkning paa Indbildningskraften. — Vi tör saaledes endog i dette Tilfælde udtale, hvad der synes at blive det endelige Resultat af enhver speculativ eller æsthetisk Betragtning af denne Gienstand: *Skiönheden* i dens *Idee* aabenbares ved *Konsten*; i dens *Elementer* og i dens *Sandhed*, ved Naturen.

Opfatningen, Anskuelsen, Tilegnelsen af disse Naturens Skiönhedselementer udkræver allerede den Betingelse, jeg ovenfor nævnte: Udvikligen af den hertil fornödne indre Skiönhedssands — Smagen for det Naturskiönne, eller *Eenen til at see det*. Denne Smag kan imidlertid blive staaende ved Opfatningen af disse Elementer i Naturens ydre Realitet; og denne Art af Naturbeskuelse er den egentlige og almindelige, der bringer os ligesom til en umiddelbar Contact med enhver, organisk eller uorganisk Naturskikkelse. Der gives en saadan Beskuelse af Naturvæsener, hvorved vi ligesom umiddelbart optage deres Væsensbillede i vor Siæl; hvorved vi blive os en saadan virkelig, sandselig, legemlig Naturskikkelse bevidst, i det vi fordybe os i dens særegne Form, og stræbe giennem denne at giöre Gienstanden levende i os eller i vor Forestilling. Men en saadan umiddelbar Naturbeskuelse er derfor endnu ikke en Skuen af det *Naturskiönne* i og for sig selv; endnu mindre en Opfatning deraf med Kunstnerens Syn. Hiin Beskuen gaaer i Skiönhedens Sphære ikke videre, end til at modtage det indvortes Indtryk, eller den *Stemming* ved Beskuelsen af den elementare Naturskiönhed, hvilken jeg ovenfor nævnede som den egentlige og almindelige Virkning, denne Art af Skiönhed udöver paa Siælen. Til at opdage og betragte den fra et Synspunkt, hvor vi see det Skiönne i Naturen som Elementer for Konstens ideale Skiön-

hed, hörer en höiere Dannelse af den æsthetiske Sands, hvortil *Anlægget* fortrinligen er nedlagt hos *Konstneren*; ligesom enhver genial Evne fordrer som Grundvold et Naturanlæg. Opfatningen allene af hine Elementer i Naturen, er ogsaa for *Konstneren* kun den første Virksomhed af Indbildningskraften. Ved en höiere Phantasievirken indgydes det opfattede Skiönhedsstof (om jeg saa maa sige) i hans indre Skaben af Idealbilledet, der staaer for hans Öie, ligesom en usynlig Model, hvorefter han formdanner eller fremstiller det virkelige *Konstbillede*.

Saaledes kan man vel sige, at ethvert *Konstværk*, selv det *poetiske*, kan være til allene i Phantasien og Idealet; det er da til, endog i *Formen*, men kun inderligt; thi denne Form eksisterer saaledes kun i Indbildningen, ikke i Virkeligheden; den er en tænkt Form, ingen Væsensform. For at opnaae denne, for at være yderligt til, maa *Konstbilledet* med sin ideale Tilværelse gaae over i Materien, i det legemlige Stof, der ligesom faaer et Liv ved denne Besiæling af Konstaanden. Da nu enhver saadan indvortes eller ideal Formdannelse i Konsten forudsætter *Skiönhed*, som nödvendig Betingelse; hvorimod Naturen frembringer sine Organismer og Skikkelser, i Følge Lovene for den bevidstløse Dannelsesdrift, uden nogen absolut Skiönhedsbetingelse: saa indsees deraf, at det er kun *Mennesket*, der skaber det Skiönne ved den ideale Kraft og den frie Virken, som er en af den menneskelige Aands ypperste Gaver; og at kun det saaledes med Aandens Frihed og Bevilsthed frembragte *Konstskiönne*, er ikke allene *Formskiönt*, men ogsaa *Væsensskiönt*; hvilket ikke kan siges om noget Naturproduct. I ethvert Phænomen i Naturen, som vi tillægge Skiönhed, modtage vi det Skiönne kun elementarisk; fremkommen ved Betingelser, som giøre det afhængigt af andre, egentlige Naturforhold. Vi kunne derfor vel ogsaa tillægge Naturen ligesom en hemmelig, uvilkaarlig Skiönhedsdrift (f. Ex. i den Farvepragt, som den ödsler baade i Dyr- og Plante-Verdenen med en Rigdom, hvis Öiemed kunde synes os en uopløselig Naturgaade). Men Skiönhedsideen, og den frie skabende Virken til at aabenbare Skiönheden i en heel, fuldstændig Væsenskikkelse, maae vi söge og finde i og ved den menneskelige Konstevne.

Herved hverken beröve vi Naturen det Skiönne, som tilhører den, forvanske eller forringe dets Værd. Vi tilegne det tvertimod det Væsen, der eiendommeligt tilhører det Naturskiönne, og hiemle det den Virkning og Betydning, som det har i Forholdet til Konstens Skiönhed. Jeg har allerede fra een Hovedside søgt at belyse dette Forhold; jeg vil endnu forsøge at betragte det fra en ikke mindre væsentlig Side. Derhos maa jeg dog forudsende en her ganske fornöden Erindring. Jeg finder det hverken nödvendigt, eller seer mig i Stand til at udvide denne Betragtning, til at beröre eller fremsætte de Grundbegreber, hvorpaa man bygger Læren om det Formskiönne i Almindelighed — altsaa giældende baade i Naturen og i Konsten; jeg forudsætter det som bekjendt, at de, under forskellige Udtryk, dog i det Væsentlige kunne bringes tilbage til Ideen om en *Harmonie*, et *harmonisk Forhold*, der finder Sted og aabenbares imellem en Heelhed og dens Dele; imellem en Eenhed og det Mangfoldige, hvori den kan opløses, osv. Saaledes kan jeg heller ikke her, i at betragte det Naturskiönne, søge at hæve mig til det höieste speculative Standpunkt, hvor Aandens Syn og Tænkningens Oplöftelse ikke standser ved de os nærmest omgivende jordiske Phænomen; men stiger op i den hele synlige Skabnings, eller Universets Aabenbaring, og hæver sig til en filosofisk eller fysisk Verdensbeskuelse, ved hvilken adskillige ældre og nyere Tænkere og Forskere paa forskellige Maader have dannet sig Ideen om en kosmisk Harmonie, eller om Universets Skiönhed.*) Denne sublime Idee tilhører mere den speculative Physik og Naturphilosophie, end den egentlige Æsthetik eller Skiönhedslære, der nærmest søger at oplyse

*) Det er bekjendt, at bl. a. Tyge Brahes Ven, den berömte Astronom *Kepler* var tilbøielig til at tænke sig og fremstille (i hans „*Mysterium cosmographicum*.“ Tübingen 1596) den hele *Kosmos*, eller Verdensbygningen, under Formen af en æsthetisk Idee, eller saaledes, at der i dens Dimensioner og Forhold maatte ligge en *vis Skiönhedsregel*. Den nyeste Fortolker af Keplers astronomiske Ideer („*Johann Keplers astronomische Weltansicht*, von *E. F. Apelt*.“ Lpz. 1849. 4. p. 44) siger navnlig om hans Mening, at kunne absolut bestemme Himmellegemernes Gang efter en apriorisk Lov: „at denne Keplers Verdensbeskuelse grunder sig i sidste Instants paa en *Foræxling af Naturlove med æsthetiske Ideer*.“

og forklare det Skiønnes Egenskaber og Former, saaledes som Konsten har optaget og udviklet dem i deres forskellige Hovedretninger; eller saaledes, som vi umiddelbart ville opdage deres Præg og Skikkelser i den os omgivende organiske og uorganiske Natur. Her maae vi altsaa vel antage det som afgjort, at der er et indvortes *Væsensslægtskab* imellem det Skiønne, som det *synes* eller *viser sig* for vor ydre og indre Sands i Naturen — og som det, for at kunne beskues og nydes, først maa *frembringes* eller skabes ved Kunstnerens frie og bevidste Evne. Men ikke mindre afgjort er *Forskielligheden* imellem *det Skiønnes Virkelighed* i Naturelementerne og i den ideale Konstform. Vi kunne sige om hiint, at det er til i Naturen som noget baade nødvendigt og tilfældigt — *nødvendigt*, fordi det frembringes, som ethvert andet Naturproduct, efter uforanderlige Love, hvis Virkekraft i Materien vi kunne estervise, men ikke Aanden, som har givet Lovene: *tilfældigt*, fordi det Skiønne i Naturen, omendskiøndt det har en objectiv *Sandhed* og Virkelighed, og ikke blot er Indbildning eller Illusion, dog ikke udgiør en absolut og væsentlig Betingelse for Naturformernes organiske eller uorganiske Dannelse. Den menneskelige Skabning har sin *naturlige* Skiønhed, ligesaa objectiv virkelig, som hvor den fra Künstlerens Haand fremgaaer med *idealskiønne* Former; men den menneskelige *Organisme* kan tænkes i sin physiske Fuldkommenhed, i alle Organers Sundhed og fuldstændigt normale Tilstand, uden at hverken Legemet eller Ansigt-dannelsen tilfredsstillter det Idealskiønnes Fordringer.

Saaledes ogsaa med Naturens Farveskiønhed. Dens Tilværelse, Indtrykket eller Naturvirkningen, som den frembringer, er ingen Illusion; Farvens Skiønhed er til, uagtet den er usandselig og evig skiult for den Blindfødte. Men hos saa mange skiønne tropiske Fuglearter f. Ex., er det ikke deres rige, i de herligste Virkninger straalende Farvepragt, som udgiør deres specifikke Formdannelse og Charakter. Der gives Fugle, som man, uagtet deres Fiedres herlige Farveskiønhed, snarest kunde tillægge en styg eller uskiøn Form; og man vil derimod vel være enig i at tillægge baade Örnen et Slags imponerende Skiønhed, og finde indtagende og smukke Former eller Egenskaber af anden Art, hos

en Mangfoldighed af smaa Fugle, uden Hensyn til deres Fiedres Farver. Jeg antager derfor vel, at man kunde danne sig et Slags Natur-Æsthetik, som jeg vilde kalde „*Naturens Skiönhedslære*“; men den vilde uidentivt aldrig blive meer, end empirisk og fragmentarisk. Vi kunne bringe visse Naturformer i et æsthetisk Forhold; vi kunne med en udviklet og dannet Receptivitet opdage og tilegne os de skiønne Elementer og Phænomener i Naturens Aabenbareiser, som aldrig tabe deres Virkning eller deres Slægtskab med Skiönhedsideen i dens aandelige Væsen. Men det synes ligesaa vel at ligge i Naturlærens og Naturphilosophiens videnskabelige Begreb, at Skiönhedsideen, og dens Anvendelse paa Naturgjenstande, er fremmed for denne Videnskab: som det synes uforeenligt med Skiönhedslæren, at ville oprindeligen eller allene grunde den æsthetiske Theorie paa Naturbetragtning, eller paa en Efterligning af Naturgjenstande og Naturformer — uden at ville, i Formdannelsen efter Naturens Grundtyper, og i at stræbe efter at tilegne sig deres Sandhed, ogsaa tildele Konstens ideale Principer og Virken den Plads, som tilhører dem.

Her synes det, som man især mangengang feiler ved at forvexle *Sandhed* i Naturens Aabenbarelse, med *Skiönheden* i de fra Menneskets frie Skaberkraft udgaaende Konstværker. At disse staae i en æsthetisk Relation til Naturen, have vi erkjendt. Dersom den ideale Skiönhed er uafhængig af Naturens physiske og mekaniske Love — saa er den derimod ikke uafhængig af *Natursandheden*. Det er ligesaa nödvendigt for Billedhuggeren, at kiende det menneskelige Legemes naturlige Bygning, eller Anatomie, dersom han vil bringe Sandhed ind i sine plastiske Former; som det er for Landskabsmaleren, at studere Lysets Virkning, Farvernes Overgang, Naturformerne i Bierge, Dale, Skove, Indsöer, Havet, Atmosphæren o. s. v., naar han vil give sine Landskaber i Maleriet den Natursandhed, uden hvilken han forgieves tænker paa at give dem pittoresk Skiönhed. Der er et uoplöseligt aandeligt Slægtskab imellem de höieste Ideer, som gör det umueligt at lade dem træde i en Strid med hinanden, hvorved den ene Idee skulde tilintetgiøre den andens Væsen. En *unaturlig* Skiönhed kunne vi ligesaa lidt tænke os, som vi uden indvortes Modsigelse

kunne tænke os det *Skiønne* som noget *usandt*. Ligesom Sandheden i sin Idee er i evig Harmonie med Skiönheden; saaledes kan det Skiønne i sit Væsen og i sine Idee billeder ikke være i Strid med Natursandheden, med det Virkelige og Væsentlige i Naturens Skiönhedselementer. Dersom en Konstner endog med den høieste technische Fuldkommenhed frembringer Billedet af en vanskabt Skikkelse eller af en naturstridig Skabning: da vil det ligesaa lidt kunne besidde Skiönhed, betragtet som Konstproduct, som en saadan Skikkelse kan have denne Egenskab, hvis den findes i Naturen. Hvorvidt slige Phantasieskabninger af Konsten, som Centauren, Sphinxen, eller Karyatiden, kunne tillægges ideal Skiönhed — er et Spørgsmaal, hvis Undersøgelse og Besvarelse Maalet for denne Betragtning ikke tillader.*) Det maa være nok at bemærke, at ogsaa i denne Art af Phantasiers Skikkelser gives der en Skiönhedsgrændse, som Konsten ikke ustraffet har kunnet overtræde; og dette vidste Horats, da han skildrede et saadant Uhyre, hvorom han meente, Ingen kunde see det i et Maleri, uden at briste i Latter — snarere maaskee, uden at vende sig bort med Modbydelighed.

Dette giver mig endnu Anledning til at slutte denne Betragtning med nogle Ord, der skulle berøre den Mening: at ligesom man bör kunne søge og finde Skiönhedens egentlige Udspring og dens Forbillede i *Naturen*, saaledes kan der i den ikke gives noget *uskiönt*. Det Hæslige eller Uskiønne i Naturen, siges der, er da kun Phænomenet af en ufuldkommen Udvikling, en standset Formdannelse, en afbrudt Stræben efter en høiere, ædlere Skikkelse. Vi skulle fra dette Synspunkt betragte de ikke udviklede Overgangsformer, der f. Ex. findes hos endeel Havdyr (baade i mindre Dyrformer, saasom Blæksprutten; og i colossale Vanskabninger, som Hvalfiske, Sölöver, og fl.) og vi kunne saaledes ei engang

*) Det er jo bekiendt nok, at disse de Gamles plastiske Konst-Skikkelser have Dele af den *menneskelige* Skabning, og for saavidt kunne deeltage i dennes Skiönhed. Sphinxen og Karyatiden finde kun Anvendelse i Architekturen, og den vil endog være sielden og problematisk i vor Tids Bygningskonst; ligesom disse Skikkelser tildeels (Sphinxen og Centauren, tilligemed Fauner, Satyrer o. fl.) egentlig ligesaa meget tilhøre den archæologiske og konsthistoriske, som den reent artistiske Betragtning.

kalde saadanne Dyr uskiönne. — Men det forekommer mig, at heri ligger en mindre streng og nöiagtig Beskuelse af Naturens Formdannelse i de forskellige Typer eller Charakterer. Dersom vi antage, at der i endeel af disse findes naturlige Skiönhedselementer, da tör man ikke vente andet, end at disse heller ei savne deres Modsætning. Men undersøge vi Formerne hos de *mest levende* Naturskabninger, eller i *Dyrverdenen*: da ville vi dog tillige blive overbeviste om, hvor langt det er fra at de blot skulde være udviklede under en Tendents til *Skiönhed*, eller ligesom ved en Skiönhedsdraft hos Naturen. Denne Udvikling eller Formdannelse er væsentlig skeet, i Fölge nödvendige Naturforhold imellem Dyrformen og den uorganiske Materie, og i Fölge Forholdet til det Element eller den Sted-Egenhed, som visse Dyrclasser og Dyrarter skabtes til. Dyrformernes Naturudvikling i det Store har saaledes sin Idee, sin Grundbetingelse i Dyrslægtens eller Dyrclassens Bestemmelse for et vist udvortes Livselement, for en Localitet paa Jordkloden, hvortil dens Organisme svarer; og enhver Organisme er i sin Dannelseskraft ikke *yderlig*, ikke bestemt ved Skiönhedshensyn og blot for *Synet*, eller det synlige Indtryk; men den er *inderlig*, eller indenfra udgaaende. Saaledes gaer f. Ex. *Fiskenes* Organisme væsentlig ikke allene ud paa den ydre Fiskeskabning med Hoved, Krop, sliimagtig Hud, Finner, Klöfthale, o. s. v., men tillige paa Dannelsen af den hele indre Legemsbygning, med sammes anatomiske og physiologiske Indretning, skikket til at Fisken kan leve, bevæge, nære og forplante sig i Vandet. Det er, om jeg saa maa sige, *Fiskevæsenet*, som ligger til Grund for denne Art af Dyrskikkelse; og dette Væsen er fælles for denne hele levende Skabningsklasse, uden substantiel Forandring eller Afvigelse, ved de uendelig mange Variationer, som *Fiskeformen* antager. Saasart Væsenet skifter, gaer ogsaa den organiske Formdannelse over til et andet System. Det i Havet levende Pattedyr har et fra Fiskenes grundforskjelligt Dyrvæsen. De anatomiske og physiologiske Beskaffenheder hos Hvalen ere derfor höist forskjellige fra enhver Fiskeart, man vil nævne. Kun for en ufuldkommen og *yderlig* Betragtning har den udvortes Legemsform hos de to Classer af Havets Hvirveldyr en

Liighed, som forsvinder for den videnskabelige Naturforskers Beskuelse; ja endog for en lidt nøiagtigere Erfaringskundskab.

Jeg mener derfor, man er uberettiget til at betragte karakteristiske, men uformelige Skikkelser, som Hvalernes eller Sældyrenes, blot som *Overgangsformer* i Dyrverdenens Synlighed, og i Pattedyrenes ydre Skabning. Det er i deres Art fuldkommen naturbetingede Dyrformer, svarende til disse Dyrvæseners Livselement og Livsvilkaar, der f. Ex. fordre umaadelige Fedtmasser til at omgive de indvortes Livsorganer, for at disse hos et Pattedyr kunne bevares og virke under Ophold i Polarhavet og blandt dets Iisbierge. Disse Former ere altsaa ligesaa *formufts-varende*, som de ere *uskiønne*. Dette ere de netop allermest, jo fuldkomnere en Dyrart af hine Classer har opnaaet sit Væsens Slægtudvikling. Vi maae vel f. Ex. blandt Sældyrene finde denne høiest hos de prægtige Sölöver, hvis umaadelige Kroppe synes i høi Grad dorske, ubevægelige, plumpe, liv- og formløse, naar de sees hvilende paa Land- eller Hav-Isens Bredder; men som svømmende, parviis eller flokkeviis i Havet, med opløftede Hoveder, vise sig langt meer til deres Fordeel, fordi de bevæge sig i deres Natur-Element. Ja selv en saa uhyre og vanskabt Colos, som det største blandt Hvaldyrene, Kaskelotten, vilde vi, hvormeget endog dens Skikkelse i Synligheden strider imod Alt hvad der i Aand eller Følelse er beslægtet med *Skiönhed*, ei kunne andet end beskue med forbausende Beundring — hvis vi saae Jordens største levende Colos skyde sig med Stormfart giennem Verdenshavet, der maa bølge og skumme i Dyrets Spor, ligesom efter et seilende Skib. Jeg har ved disse Exempler (maaskee kunde bedre og mere træffende være udvalgte) allene villet understøtte min Mening: at *Formskiönhed* aldrig fremtræder som fuldstændigt eller herskende Grundprincip i Naturen, hvis Plastik hviler paa en anden Idee, end Konstens; og at de Elementer af det Skiønne, som Naturen aabenbarer os i rig Fylde, men hvis Æsthetik er en anden, end Konstens ideale Skiönhedslære, tilhøre overhovedet kun Organismens Yderside; og frembringes i Naturen, ikke som absolute Væsensskikkelser, og nødvendige for Naturlegemernes Organisme, Liv og

Existents; men ligesom ved et Slags hemmelig, smykkende Skiönhedsdrift, som vi ei kunne frakiende Naturen, da en saadan Drift ikke engang er udslykt under Havets Flade, eller i Oceanets uudgrundelige Dyb. Naar her visse Coraller antage deres ædle Purpurfarve, eller naar saamange Skaldyr og Snegle under Bølgerne eller i Sandet giemme deres rigt og symmetrisk farvesmykkede Boliger; da kunne vi vel ei andet end tænke os: at ogsaa Naturen frembringer det, som er udenfor Livets og Organismernes *nödvendige* Fordringer, og som kun har' sin Betydning i Synligheden, eller som et Skiönhedssmykke for et efter andre Love, end det Skiönnes, formdannet Naturlegeme. Vi finde saaledes ikke blot et saadant Farvesmykke hos Fuglene; vi finde ikke allene hos denne Dyrklasse, men i mange smaa Fiskearters Skikkelse, en vis Ynde og Ziirlighed i de smekkre, lette, bevægelige Legemsformer. Endnu mere overraskes og forundres vi over de herlige, stærke, i Metallglands skinnende Farver, hvormed Naturen har begavet mange, især af den sydlige Halvklodes mindre Havfiske. Det er ligesom den ogsaa har fundet Behag i at lade Farvernes Lysskiönhed danne sig til en skiult Prydelse for Skabninger, hvis Farvepragt ikke kan blive synlig for det menneskelige Öie, för Dyret rives bort fra dets Livselement, og bliver et Bytte, enten for Menneskets Kundskabsdrift, eller for dets Spiselyst. Saaledes kunde man sige, at Naturens Aand, medens den i Lovene for den organiske Formdannelse fölger Fornuftens og den levende Tilværelses Ideer og Fordringer: lader den Elementer og Grundbetingelser for Skiönhed i Formen aabenbares i den synlige Verdens legemlige Skikkelser, hvor disse have hævet sig til det ædelste og höieste Trin (saaledes i endeel Dyrs og Væxters Form;) ligesom den har anvendt Lyset og Farverne til at pryde hiin Verden med Skiönhedsglands og Skiönhedsvirken, af en fra Form og Legemlighed uafhængig og forskiellig Charakter.